

نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایجاد آشکال مقاومت نوجوانان در پذیرش هنجارهای خانوادگی

معصومه ابراهیمی ۱، خلیل میرزایی ۲، باقر ساروخانی ۳

چکیده

شبکه‌های اجتماعی مجازی در دنیای امروز، سهم تعیین‌کننده‌ای در کنشگری افراد جامعه برعهده دارند. تا جایی که می‌توان گفت تحت تأثیر فن‌آوری‌های اطلاعاتی، در عصر جدیدی از روابط انسانی به سر می‌بریم. روش این پژوهش از نظر مسیر از نوع توصیفی است. در این پژوهش، مطالعه در بافت طبیعی، بدون دستکاری آزمایشی و انتخاب نمونه تصادفی از جامعه‌ی پژوهش، انجام شده است. جامعه آماری آن، تمامی خانواده‌های ساکن در شهر تهران بوده که ۴۰۰ نفر بر اساس جدول گلن‌دی ایزرانیل (۲۰۰۸، آنلاین) به عنوان نمونه انتخاب و پرسشنامه‌ای متشکل از ۹۰ گویه که اعتبار آن از طریق اعتبار محتوا با مقدار ۸۷.۵٪ و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ با میزان ۰.۸۲۰ و ۰.۸۰۹ برای متغیرهای نحوه‌ی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هنجارهای خانواده به ترتیب محقق شد، روی آن اجرا گردید. نتایج تحقیق نشان داد که شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به بعد خانواده از نظر تعداد نفرات و همچنین در بحث پایگاه اجتماعی با توجه به تحصیلات مادر و پدر خانواده، تا حدودی با توجه به وضعیت درآمد، دارایی و پس‌انداز خانواده و با توجه به شغل مادر و پدر خانواده، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد. اما بین مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه و نوع حضور و انگیزه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به زمینه‌ی مذهبی خانواده رابطه‌ی معناداری مشاهده نگردید.

واژگان کلیدی: هنجارهای خانواده، هویت مقاومت، شبکه‌های اجتماعی، روابط انسانی.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۰۴

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

^۱ - دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی گرایش مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

^۲ دانشیار و عضو هیئت علمی گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

mirzaeei-khalil@riau.ac.ir

^۳ - استاد دانشگاه تهران، تهران، ایران.

مقدمه

ظهور فضای سایبر و امکاناتی که فناوری‌های اطلاعاتی به همراه آورده‌اند امیدها، آرزوها و کابوس‌هایی را به دنبال داشته است. از آنجایی که شبکه‌های اجتماعی به مثابه یک امکان ارتباطی در عصر اطلاعات و ارتباطات هستند، می‌توانند فضای مجازی در نظر گرفته شوند که کاربران در آن به نمایش هویت خویش پردازند. در واقع شبکه‌های اجتماعی، باعث می‌شوند مردم به سمت آن هویتی بروند که در طول تاریخ سرکوب شده است و به ویژه در جوامعی که روند ملت‌سازی و دولت‌سازی را ناقص طی کرده‌اند، این حرکت سریع‌تر است. بنابراین کاربران با عضویت در شبکه‌های اجتماعی در تلاش برای بازنمایی و بازسازی فرهنگ و هویت خود هستند (مخدومی، ۱۳۹۲: ۳۶۵).

گرایش به جستجوی این معنا، مقوله‌ی تازه‌ای نبوده و کاوش برای بازیابی هویت از سپیده‌مان جامعه بشری همواره سرچشمه معنا برای انسان‌ها بوده است (کاستلز، ۱۳۸۶: ۲۹). هویت اجتماعی به عنوان جنبه‌ای از خودانگاره شخص که مبتنی بر عضویت گروهی است مفهوم‌سازی شده است. به این معنا که هویت، تعریف شخص از خودش است براساس برخی از عضویت‌های گروهی اجتماعی، و توأم است با ملاحظات ارزشی و احساسی مقارن با آن تعریف (تقی‌پور، خلجی، معینی، ۱۳۹۷: ۱۳۰).

اما در فرایند جدید تحولات جهانی و اجتماعی که مقوله‌هایی نظیر تنوع و تکرار اهمیت یافته‌اند، هویت به یکی از متغیرهای اصلی جهان امروز بدل شده است و به نوعی در حال دگردیسی به الگوهای تازه‌ای است (خانیک، ۱۳۸۳: ۲۸۶). مانهایم بیان می‌کند که برای تغییرات سریع فرهنگی «میراث‌های فرهنگی به جای مانده از نسل‌های قبلی، از سوی بخش مهمی از نسل‌های جدید به چالش کشیده می‌شود» (چراتی، هاشمیان‌فر، ۱۳۹۵: ۸).

مسأله‌ی اصلی در این عصر، چگونگی و چرایی هویت فرهنگی در شبکه‌های اجتماعی مجازی است. هویت فرهنگی، آن خوانشی از خویش‌شناسی است که مشتق از عضویت در یک گروه اجتماعی بوده و مبتنی بر انتقال و پرورش دانش، باورها، نگرش‌ها، سنت‌ها و شیوه‌های زندگی معین مشترک بین اعضاست (مخدومی، ۱۳۹۲: ۳۶۵). فضای شبکه‌های اجتماعی نیز به دلیل اینکه غیرواقعی و بازنمایی شده است باعث می‌شود که کاربران آزادی بیشتری را به دور از محدودیت‌های ساختاری

در دنیای واقعی در این فضا تجربه کنند و در نهایت موجب شکل‌گیری هویتی سیال و متکثر در این شبکه‌ها می‌شود (مخدومی، ۱۳۹۲: ۳۶۵). به عنوان مثال می‌توان گفت اینستاگرام مکان مناسبی برای این است که افراد با نظرات مختلف بتوانند با یکدیگر به مناظره پردازند. در جمع‌بندی می‌توان گفت در فرایند هر تعامل یا گفتگو که طی آن کاربران در صفحه‌های خصوصی خود با دوستان اینستاگرامی‌شان یا در صفحه‌های عمومی با اعضای صفحه انجام می‌دهند در حقیقت بخشی از حوزه عمومی تشکیل یا ایجاد می‌گردد (بخشی، تربتی، ۱۳۹۸: ۹۱).

بر این اساس تجربه زیستی این کاربران، جامعه را با چالش‌هایی روبرو نموده و این امر به ویژه برای جامعه‌ای مثل ایران که دائما در حال دگرگونی و گذار بوده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است چرا که به نظر می‌رسد ساختارهای قدرت، کنش نوجوانان مبنی بر نمایش خودخواسته‌شان، در عرصه عمومی شبکه‌های اجتماعی را مصداقی از نافرمانی مدنی معنا می‌کنند و آنرا تحت عنوان مقاومت تفسیر نموده و بر آن اساس در سیاستگذارها تأثیر نهایی خود را خواهد گذاشت.

به نظر می‌رسد در شرایط کنونی جامعه‌ی ایران، نوجوانان و جوانان، ارزش‌ها و هنجارهای دینی و سنتی را کمتر تمکین می‌کنند. در کل، ارزش‌ها، گرایش‌ها و سبک زندگی آنان متفاوت با نسل پیشین است. به گزاف نیست اگر بگوییم که از این سبک زندگی گاهی اوقات، به مثابه ابزاری برای نمایش اعتراض و تقابل در برابر وضع موجود استفاده می‌کنند. این مقاومت در پذیرش هنجارها از طرف نوجوانان، ساختار کلان و خرد را در بر گرفته است.

در آن سوی پیوستار، نقش خانواده نیز در جامعه‌پذیری کاهش یافته است. از سوی دیگر، وسعت نقش نهادهای اجتماعی کننده‌ی دیگر مانند رسانه‌ها و آموزش و پرورش و فراهم کردن حضور بیشتر فرزندان در بیرون خانه و استفاده بیشتر از رسانه‌ها نقش خانواده را در جامعه‌پذیری فرزندان کمرنگ نموده است. ضمن آنکه اولیای فرزندان، خود آمادگی و دانش لازم جهت تأثیرگذاری و جامعه‌پذیری فرزندان‌شان برای نقش‌آفرینی در دنیای مدرن را ندارند.

با فراهم شدن منبع دانشی که بیشتر در انحصار فرزندان می‌باشد، توازن قدرت سنتی مبتنی بر اقتدار والدین در خانواده به چالش کشیده و احتمال تضاد والدین و فرزندان در خصوص اقتدار

و استقلال افزایش می‌یابد (جنادله، رهنما، ۱۳۹۷: ۸) از طرف دیگر؛ جوانان نسبت به سایر گروه‌های اجتماعی بیشتر به ایجاد و ابداع فرهنگ‌های خاص خود مبادرت می‌ورزند. پیامد این امر در انتخاب شیوه‌های زندگی آشکار می‌شود (فتحی، ۱۳۹۵: ۹۴). از طرفی نسل نو در حال ساختن و تجربه کردن دنیای خودش است. دنیایی که ممکن است لزوماً با چارچوبها و هنجارهای نسل گذشته منطبق نباشد. در دنیای مجازی این آدم‌ها، همه چیز وجود دارد اما از جنس دنیای خودش! و در این بین خانواده، به عنوان اولین نهاد اجتماعی، که می‌بایست لنگرگاه امن انتقال ارزشها و هنجارهای جامعه به اعضای خود باشد در مواجهه با عصر شبکه‌های اجتماعی، شاهد دگرگونی‌های زیادی در فضای عینی و ذهنی خود می‌باشد. بر این اساس ضرورت دارد با نگاه نسل جدیدی که قرار است صاحب آن باشد به شناخت و ارزیابی آن بپردازیم نه با پیش‌فرض‌ها و ارزش‌های متعلق به نسل گذشته.

چرا که کنشگران سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، هنری و ادبی مجرای مقاومت در شبکه‌های مجازی اینترنتی را، میزان مشارکت فعالانه خود در این فضا یافته‌اند. بنابراین به این اصل نزدیک می‌شویم که قدرت و کنشگری در فضای مجازی به نحو شبکه‌ای تعریف می‌شود. حال این پرسش مطرح می‌شود که شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به بعد خانواده، زمینه‌ی مذهبی و پایگاه اجتماعی خانواده چه تأثیری بر آشکال مقاومت نوجوانان دارد؟

در پیشینه‌ی تجربی حاصل شده؛ دژبانی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌های نوپدید، شبکه‌های اجتماعی مجازی و خانواده ایرانی» ضمن برجسته ساختن اهمیت نهاد خانواده و مورد تهدید قرار گرفتن آن از سوی شبکه‌های اجتماعی مجازی، پیشنهادهای به منظور آشنایی هرچه بیشتر خانواده‌ها با تهدیدات فضای مجازی، راهکارهایی جهت پیشگیری و کاهش تهدیدات اینترنتی در ابعاد فرهنگی، آموزشی و خانواده با توجه به هنجارهای جامعه ارائه نموده است. احمدنیا (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی جامعه‌شناختی تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر مناسبات خانوادگی»، اشاره می‌نماید که تعاملات در فضای شبکه‌های اجتماعی مجازی روی دیگر مناسبات در فضای ارتباطی زندگی اجتماعی است. هر چند دارای ویژگیها و امکانات خاص خود در زمینه شدت و گستره‌ی ارتباطات و رفع موانعی چون بعد مکان و در نتیجه، دسترس‌پذیری، تسهیل یافته است اما می‌تواند ارتباطات انسانی را به گونه‌ی مشابهی در معرض

نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایجاد آشکال مقاومت نوجوانان..... ۱۱

آسیب‌های شناخته شده زندگی مدرن قرار دهد. در نتیجه، حضور فعال در صحنه تعاملات شبکه‌های اجتماعی مجازی، مستلزم نظارت‌های اجتماعی متعارف و اعمال تمهیداتی در جهت حفظ سلامت روابط اجتماعی است.

ابوالقاسمی، نوروزی و طالب‌زاده نوبریان (۱۳۹۲) در مقاله‌ای به «تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده از منظر هویت دینی و ملی» پرداخته‌اند که هدف آن بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده است. نتایج ضریب همبستگی حاکی از وجود رابطه معنادار و معکوس بین متغیرهای وابستگی به اینترنت، وارد شدن به فضای صمیمیت، بحث و مناظره گروهی، ایجاد روابط احساسی در محیط تعاملی اینترنت و میزان استفاده از اینترنت، با ارزش‌های خانواده بود. به عبارتی هر چه میزان این متغیرها در اثر ورود دانشجویان به محیط تعاملی اینترنت بیشتر گردد، از میزان ارزش‌های خانواده نزد آنان کاسته می‌شود.

بشیر و افراسیابی (۱۳۹۱) در پژوهش خود با عنوان «شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان» با استفاده از رویه پیمایش و پرسشنامه اینترنتی به این نتیجه رسیدند که میان عضویت در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و نحوه اختصاص وقت به سایر فعالیتهای اجتماعی ارتباط وجود داشته است. همچنین عضویت در این شبکه‌های اجتماعی با مقوله‌هایی نظیر نحوه ارتباط با جنس مخالف و شیوه محاوره اعضا در محیط بیرونی ارتباط وجود دارد؛ بنابراین می‌توان گفت میان عضویت در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان ارتباط وجود دارد. کفاشی (۱۳۸۹) مقاله‌ای با عنوان «مدل‌سازی معادلات ساختاری تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده» انجام داده که هدف اصلی مقاله شناخت عوامل تأثیرگذار بر ارزش‌های خانواده در بین دانشجویان است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که یک الگوی رابطه آماری معکوس بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته وجود دارد. متغیرهای مستقل شامل دسترسی به اینترنت، استفاده از اینترنت، وابستگی به اینترنت و تعاملی بودن فضای اینترنت، صمیمی بودن فضای روابط احساسی، وارد شدن در بحث و مناظره گروهی، مورد پذیرش واقع شدن محیط تعاملی و متغیر وابسته اینترنتی، احساس رضایت از احساس گمنامی در اینترنت، اطلاع خانواده از استفاده‌ی از ارزش‌های خانواده است.

اندرسون ۴ و اسمیت ۵ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان "عاداتها و تجربه‌های رسانه‌های اجتماعی نوجوانان" در پیمایشی دریافتند که بیشتر نوجوانان در شبکه‌های اجتماعی مجازی با به اشتراک گذاشتن دستاوردهای خود به دنبال توسعه روابط دوستانه‌شان هستند و تعداد بسیار کمی از آنها بر روی مذهب و باورهای سیاسی بحث می‌کنند. اسکار ۶ اچ. گاندی ۷ جر (۲۰۱۴) در تحقیقی با عنوان "بررسی هویت و هویت‌یابی در فضای مجازی" به عمل اجتماعی نوجوانان در دفاع از حریم و فضای خصوصی او اشاره می‌کند که چگونه تحت عنوان توسعه هویت مستقل در مواجهه با افراد صاحب قدرت از طریق گفت‌وگو تکامل یافته بر تکنولوژی، ظهور می‌کند و متفاوت از هنجارهای غالب جامعه است. شکل‌گیری گروههایی از روابط هم سطح، کسب فراآگاهی، تفسیر خودخواسته، ظاهر شدن اختلافات به صورت انتقادی، بیان پرسنژ اجتماعی و اقتصادی، هویت‌یابی قومی، دفاع از گروههای خاموش و ... را به عنوان آشکالی از هویت‌یابی نوجوانان در فضای مجازی برمی‌شمرد.

دانه بوید ۸ و آلیس مارویک ۹ (۲۰۱۱) ضمن انجام تحقیقی با عنوان "حریم اجتماعی در شبکه‌های اجتماعی: نگرش جوانان، فعالیتها و راهبردها" به این نتایج دست یافتند که دسترسی به شبکه‌های اجتماعی باعث ایجاد دینامیک اجتماعی می‌شود و این تحرک ناشی از ارزش‌های شخصی نوجوانان و هنجارهای اجتماعی آنان می‌باشد که از اشتراک‌گذاری در گروه‌ها و دوستانی متفاوت حاصل می‌گردد. با تأکید بر آنکه نوجوانان می‌خواهند دیده شوند و شبکه‌های اجتماعی مجازی تنها فضایی است که آنها آزادانه بر آن دسترسی داشته تا دیده و معتبر شناخته شوند. سنیت پروایت ۱۰ (۲۰۱۲) تحقیقی با عنوان "نه فقط محلی برای دوستان: نوجوانان، شبکه‌های اجتماعی و آسیب‌پذیری هویت" به این نتیجه رسیدند که مشارکت نوجوانان در تالارهای گفتگو و فراوانی ارتباطات شخصی افزایش یافته، فزونی یافتن کسب اطلاعات فراآگاهی، داشتن احساس امنیت و راحتی در این فضا به عنوان سرمایه اجتماعی نگریسته می‌شود. ضمن آنکه تنظیم قوانین والدین

^۴ - Anderson

^۵ - smith

^۶ - Oscar

^۷ - Gandy

^۸ Boyd

^۹ Marwick

^{۱۰} - Pruitt

نقش بسیار کم‌رنگی برای حضور نوجوانان در فضای مجازی داشته و گروه‌های مرجع نوجوانان الزاما گروه‌های مورد تأیید والدینشان نیست.

دن بوید ۱۱ (۲۰۰۷) در پژوهش خود با عنوان "چرا جوانان سایت‌های شبکه‌های اجتماعی را دوست دارند: نقش شبکه‌های اجتماعی در زندگی اجتماعی نوجوانان" دریافتند که؛ در این فضای مجازی، هنجارها تنظیم و تقویت می‌شوند و حتی سرزمین مشترکی شکل می‌گیرد، ساختارها و قوانین آموزش هنجارهای مسلط در جامعه، محاکمه می‌شود و نوجوانان با کنش از طریق پروفایل، گفتمان و سبک رفتاری، هویت جدید خود را می‌یابند. ضمن آنکه با تعامل در این فضا به خرد جمعی مبنی بر اینکه چگونه می‌خواهند ساختارهای جامعه را شکل دهند می‌پردازند. برایان ویلسون ۱۲ (۲۰۰۶)، در پژوهش خود با عنوان «قوم‌نگاری، اینترنت و فرهنگ جوانان: راهبردهایی برای بررسی مقاومت اجتماعی و روابط آنلاین - آفلاین» با استفاده از روش تحقیق کیفی دریافت که اینترنت فضایی است که در آن جنبه‌های گوناگونی از مقاومت فرهنگی جوانان دیده می‌شود. مقاومتی که در شکل‌گیری جامعه مشهود است و تولید آنلاین رفتار در همان فضای مجازی، توسط گروه‌های با نفوذ جوانان به عنوان شکل غالب فرهنگ عمل می‌کند. و به طور مؤثر به چالش کشیدن گروه‌های قدرت و تفکر انتقادی‌شان در این فضا، شکل غالب رفتاری آنان را شکل می‌دهد.

چهارچوب نظری این پژوهش بر محور نظریات شبکه‌های اجتماعی مجازی و هنجارگرایی و مفاهیم مقاومت سانان یافته است. شبکه‌های اجتماعی در دنیای امروز، سهم تعیین‌کننده‌ای در کنشگری افراد جامعه برعهده دارند تا جایی که می‌توان گفت امروزه تحت تأثیر رسانه‌ها و فن‌آوری‌های اطلاعاتی، در عصر جدیدی از روابط انسانی به سر می‌بریم. عصری که به واسطه‌ی شبکه‌های اجتماعی، کاربران از قابلیت بازنمایی و بازسازی «هویت خودخواسته» در فضای مجازی برخوردار شده‌اند. فناوری، جهان‌زیستی است که انسان، زندگی و نحوه‌ی سلوک جدید را خلق می‌کند (تاجیک، خداخواه‌آذر، ۱۳۹۵: ۵۵۴).

۱۱- Boyd

۱۲- Wilson

آنچه در این تحقیق مورد تفحص و بررسی قرار می‌گیرد تغییرات ارزشی قابل تأملی است که پیامد گسترش فنآوری و ورود انواع وسایل ارتباط جمعی در میان خانواده‌ها است. حضور و ظهور اعضای خانواده به ویژه فرزندان در این فضا، بیم و امیدهایی را موجب شده تا جایی که سخن از تغییرات در رفتار و گفتار نسل جوان به میان می‌آید. فضایی که به مهمترین حوزه‌ی گفتارمانی بدل شده است.

کاربران شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی، درگیر فرایند تولید و مصرف مجازی هستند. تا جایی که مفاهیم و مصادیق این فرایند را آنگونه که در تحقیقات و بیان صاحب‌نظران یافت می‌شود را می‌توان اینگونه برشمرد؛ مصرف فرهنگی، رفتار انحرافی، رفتار سیاسی، مدیریت بدن منجمله رضایت از بدن، عملکردهای بدن، اهمیت به بدن، سرمایه‌گذاری بدن، دینداری؛ روابط با جنس مخالف، نوع پوشش و شیوه بیان آن، مصرف فضاهای عمومی و فعالیت‌های هنری، اوقات فراغت، ذائقه موسیقایی، پوشاک، مصرف رسانه‌ای، رفتار سیاسی، شیوه محاوره، توانمندی‌های ارتباطی، الگوی کنشگری، الگوی بیان، الگوی دسترسی، ورزش، ارزش‌های اخلاقی، نگرش‌ها، عضویت در اجتماعات، علائق فرهنگی و اجتماعی، گروه مرجع، تولید و مصرف محتوا، ارتباطات مجازی، اعتماد خانوادگی، فعالیت‌های روزانه خانوادگی، روابط خویشاوندی، روابط دوستی، روابط خانوادگی، تعامل با دوستان، افراد مهم، مشارکت در اجتماعات، تغذیه، مصرف سیگار و مواد مخدر، روابط جنسی، معیارهای ازدواج، مدیریت استرس، روابط فردی و مسئولیت بهداشتی، به چالش کشیدن سلسله مراتب در خانواده، به چالش کشیدن خودمختاری نوجوانان و شکاف انتظارات، اهمیت یافتن سرگرمی، مصرف و لذت‌گرایی، کاهش فعالیت‌های روزانه در محیط خانواده، بی‌اعتمادی والدین به فرزندان، کاهش ارتباطات رودررو با افراد خانواده و کاهش تعامل با آنها، گذران وقت و فراهم ساختن فضایی شاد و ترویج فرهنگ غیر حساس به روابط قبل از ازدواج، تقویت برخی از اشکال مصرف فرهنگی و همبستگی منفی با بعد دینداری سبک زندگی، به اشتراک‌گذاری، بسیج‌کنندگی و سازمان‌دهی، دوستی، اعتماد، حلقه‌های مخاطبان، استناد و تعمیم، چند رسانه‌ای بودن، نقد بی‌رحمانه، دنبال کردن و دنبال شدن پرستیژ، بازانتشار، خرد جمعی، جهانی بودن،

سرگرمی، ساختار دموکراتیک، قدرت سرمایه‌ی اجتماعی، تحرک اجتماعی و ابتکار و خلاقیت...

همگام با ریچارد بارتل (۲۰۰۴) می‌توان بیان نمود که؛ دنیاهای مجازی برای مردم آینه‌ای را فراهم می‌آورند که هر چه فرد تصویر خود را در آن مأنوس‌تر با خود واقعی یا ایده‌آلش بباید، بیشتر با آن ارتباط برقرار می‌کند. از طرف دیگر شبکه‌های اجتماعی تأثیرات مهمی را در تغییرات هویتی خانواده ایجاد نموده است و مهمترین این تغییرات در این خصیصه‌ی شبکه‌های مجازی نهفته است که با آمدن شبکه‌های اجتماعی، تولید محتوا دیگر در اختیار عده‌ای محدود وجود نداشته و دیگران خاموش هم سهم مهمی در این تولید یافته‌اند. به عنوان مثال گفتمان جنسی در این فضا فارغ از محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های اجتماعی به گوش می‌رسد و بسیاری از فرایند آن، از شرایط اجتماعی در فضای حقیقی نشأت می‌گیرد.

هدایج (مکتب بیرمنگام) معتقد است آن چالشی که خرده‌فرهنگ‌ها علیه هژمونی بازنمایی می‌کنند مستقیماً از خود آن خرده‌فرهنگ‌ها نشأت نمی‌گیرد؛ بلکه آن چالش به شکلی غیرمستقیم، یعنی در سبک و سیاق انتخابی اشخاص متبلور می‌گردد. از این طریق خرده‌فرهنگ‌های جوانان به شکل‌های نمادین هم در مقابل فرهنگ مسلط و هم در برابر فرهنگ‌های مادری خویش مقاومت می‌ورزند (استوری، ۱۳۸۹: ۲۸۲-۲۸۰). به زعم هدایج، خرده‌فرهنگ‌ها از طریق سبک‌های مقاومت، هویت متفاوتی را ابراز می‌کنند و نسبت به نظم اجتماعی مسلط اعتراض می‌کنند. به نظر او جوانان از طریق انواع مختلفی از سبک‌ها این مقاومت را نشان می‌دهند (استوری، ۱۳۸۹: ۲۸۲-۲۸۰).

ضمن آنکه بهتر است توصیف جامع‌تری از ابعاد دیگر سبک‌های مقاومت داشته باشیم. کنش‌های مختلف نوجوانان در برابر هنجارهای خانواده و جامعه الزاماً به معنای «مقاومت» و اعتراض نیست. این کنش‌ها و مقاومت‌ها در نوجوانان، حتی می‌تواند به معنای کسب جایگاه در بین دوستان و همسالان نشان باشد.

بر این اساس هویت مقاومت در نوجوانان الزاماً در چارچوب اعتراض به ساختارهای سیاسی معنا نمی‌شود. بازنمایی از خود برای کسب قدرت در بین همسالان، ابراز وجود، خودنمایی، تأکید بر تمایزات طبقاتی، رهاکردن هیجان نوجوانی، مدیریت بدن و حتی جذب جنس مخالف و به نوعی

انتخاب سبکی لذتبخش از زندگی در عرصه عمومی و خصوصی می‌تواند توصیفی از ماهیت مقاومت در نوجوانان باشد. و به نوعی تداعی گر سبک خاصی از زندگی است. همانطور که گیدنز سبک زندگی را مجموعه‌ای کم و بیش جامع از عملکردها می‌داند که فرد برای رفع نیازهای جاری و عینیت بخشیدن به روایت خاصی از هویت شخصی خود در برابر دیگران آنها را به کار می‌گیرد. حال ممکن است در برخی موارد، این روایت‌ها در بستر مکانی و زمانی خاصی، هنجارگریزی و انحراف معنا شود و با آنگک هنجارشکن در مقابل ساختارها در دماسنج ارزشی جامعه مورد ارزیابی قرار گیرد.

اما آنچه مهم است آنکه؛ انحراف و گریز از هنجارها می‌بایست در بستر اجتماعی جامعه، شناخته، تعریف و تبیین گردد. از نظر بروس کوئن، انحراف هرگونه رفتاری است که با انتظارات جامعه یا یکی از گروه‌های مشخص درون جامعه منطبق و سازگار نباشد (کوئن، ۱۳۸۳: ۲۱۵). دورکیم «آنومی» را حالت مبهمی بین فرد و جامعه می‌داند که در آن، هنجارها یا از بین رفته یا ضعیف شده‌اند یا با هم در تضادند. دورکیم در دو تصویر مجزا اما مرتبط با یکدیگر، مفهوم کجروی را با تکیه بر دو عنصر «نقض احساسات جمعی» و «غلبه خواسته‌های فردی در زمان ضعف اقتدار جمع» توضیح می‌دهد (سلیمی و داوری، ۱۳۸۰: ۲۳۶).

در عین حال «رابرت مرتن» این واژه را در بیان حالتی به کار می‌برد که در آن اهداف تجویز شده و هنجارهای حاکم بر تحصیل آنها کامل نیستند (محسنی، ۱۳۸۶: ۳۵). مرتن تأکید می‌کند این جامعه است که آرزوهایی را برمی‌انگیزاند و در همان حال، شیوه‌های مقبول دستیابی بدان را دست کم برای برخی محدود می‌سازد. در این میان، این افراد هم از لحظه‌ای که با این شکاف میان اهداف و وسایل مواجه می‌شوند در وضعیت روانی خاصی قرار می‌گیرند (سلیمی، ۱۳۸۶، ۲۰۸). مطابق با اندیشه‌های دورکیم و مرتن می‌توان دریافت که ساختارهای اجتماعی موجود عملاً استعداد ساختاری لازم برای هنجارگریزی را فراهم می‌نمایند. حتی هنجارگریزی افراد می‌تواند منجر به همنوایی در طبقات و گروه‌های مختلف گردد. بر این اساس حضور و ظهور افراد در فضای مجازی، بنا به دلیل کاهش شکاف میان اهداف و وسایل، دستیابی آنان را به اهداف مدنظر خود حتی به صورت مجازی فراهم می‌نماید حال آنکه ساختارهای اجتماعی همچون سدی در مقابل دستیابی افراد به تقاضاها و خواسته‌های آنان عمل می‌کند.

نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایجاد اشکال مقاومت نوجوانان..... ۱۷

شناخت مقوله جوانی بیش از پیش با تأثیرات تکنولوژیکی عصر جدید بویژه با راه‌اندازی شبکه جهانی اینترنت آمیخته است، جوانان خود عاملین فعال و دخالتگر در محیط پیرامون خود هستند. آنان از شرایط پیرامون خود تفسیری دارند و بر مبنای دریافت و تفسیر خود، کنش‌هایشان را شکل می‌دهند. هیچ کس بیش از خود آنها از معنای کنش و رمز و راز آنها آگاه نیست. از سوی دیگر معمولاً جوانان تکنولوژیهای جدید را قبول می‌کنند (ساروخانی، توسلی، عربی‌نژاد، ۱۳۸۷: ۱۳۳).

ضمن پذیرش این تکنولوژیها از طرف نوجوانان و جوانان، شاهد کنشگری آنان در جهت تقویت «هویت مقاومت» در برابر هنجارهای جامعه می‌باشیم. گویی فضای مجازی بستر مناسب قدرت‌نمایی نوجوانان و جوانان در برابر ساختارهای حاکم به شمار می‌رود. همان طور که کاستلز شکل‌گیری فرهنگ‌های مبتنی بر «هویت مقاومت» را متأثر از دیدگاه او درباره‌ی مردمی شدن فضای جریانه‌ها می‌داند. شبکه‌های اجتماعی مجازی بنیاد برای نوجوانان و جوانان عملاً تبدیل شده به گستره‌ی بکری از عرصه‌ی عمومی با پتانسیل بالای تعامل با هر میزان سرمایه‌ی اجتماعی که افراد در این فضا به کار می‌گیرند.

و اتفاقاً در این عرصه‌ی عمومی که می‌تواند شرایط آرمانی گفتمان رقم زده شود، فضا برای جاری شدن مفاهیم پادقدرت مهیا می‌گردد. در شرایط ضعف گفتمانی ساختارهای نظام اجتماعی در جامعه و در بستر استعداد ساختاری شبکه‌های اجتماعی مجازی، شاهد بروز اشکال متفاوتی از مقاومت‌ها در برابر قدرت به ویژه قدرت والدین خواهیم بود. با توجه به سؤال اصلی تحقیق فرضیه‌های زیر مطرح می‌شوند:

الف- شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به بعد خانواده، بر اشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد.

ب- شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به پایگاه اجتماعی خانواده، بر اشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد.

پ- شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به زمینه مذهبی خانواده، بر اشکال مقاومت نوجوانان در برابر هنجارها تأثیر دارد.

روش‌شناسی

روش این پژوهش از نظر مسیر از نوع "توصیفی" است. «پژوهش توصیفی شامل مجموعه فنونی می‌شود که برای مشخص کردن، نمایش با الگو، یا توصیف پدیده‌هایی که به صورت طبیعی و بدون دستکاری آزمایشی رخ می‌دهند، به کار می‌روند» (میرزایی، ۱۳۸۸: ۷۴). پژوهش توصیفی ... بر ساختن فرضیه و آزمایش آن، تحلیل روابط بین متغیرهای دستکاری شده و پرورندگان قوانین کلی توجه دارد (میرزایی، ۱۳۸۸: ۷۴).

پژوهش توصیفی را از نظر روش‌شناسی می‌توان در وسط پیوستار قرارداد که در دو کران آن پژوهش کیفی و آزمایشی قرار دارند. که در اینصورت مؤلفه‌ها و ویژگی‌هایی را از هر کدام از پژوهش‌های مذکور یا به صورت مجزا و یا به صورت مشترک خواهد داشت.

جامعه‌ی آماری این پژوهش کلیه‌ی خانواده‌های ساکن در شهر تهران بودند که پرسشنامه‌ی پژوهشگر ساخته روی آن‌ها اجرا شد. چون حجم جامعه‌ی پژوهش بیشتر از ۱۰۰۰۰ نفر بود، حجم نمونه این پژوهش با سطح دقت (θ) برابر با ۰/۰۵ و سطح اطمینان ۹۵٪ برابر با جدول شماره ۲-۹ کتاب پژوهش، پژوهشگر و پژوهشنامه‌نویسی (میرزایی، ۱۳۸۸: ۱۸۶) که بر گرفته از جدول گلن‌دی‌ایزرنیل (۲۰۰۸، آنلین) بود به میزان ۴۰۰ نفر انتخاب گردید.

از آن جا که فهرستی از افراد جامعه در دسترس نبود و توزیع جغرافیایی افراد بسیار پراکنده و گسترده بود، برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای استفاده شده است. ابزار این پژوهش یک پرسشنامه‌ی پژوهشگر ساخته‌ی متشکل از ۹۰ گویه است که به شرح جدول شماره ۱ می‌باشد.

جدول شماره ۱: ابزار پژوهش

متغیر	مولفه‌ها
متغیر جمعیت‌شناختی	سن، جنسیت، مقطع تحصیلی
متغیر مستقل	نوع شبکه‌های اجتماعی
	میزان استفاده از شبکه‌ها
	نحوه استفاده از شبکه‌های اجتماعی
متغیر وابسته	هنجارهای خانواده
متغیر کنترل	پایگاه اجتماعی خانواده
	باورهای مذهبی
	بعد خانواده

اعتبار پرسشنامه از طریق اعتبار محتوا مشخص شده است که میانگین کل CVR ابزار برابر با ۸۷.۵٪ به دست آمد.

پایایی ابزار از طریق روش آلفای کرونباخ مشخص شده است که میزان آلفای به دست آمده برای متغیرهای نحوه‌ی استفاده از شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای خانواده به ترتیب برابر با ۰.۸۲۰ و ۰.۸۰۹ است که حاکی از پایایی بالای ابزار بود.

با توجه به اینکه در این پژوهش مقیاس سنجش از نوع فاصله‌ای و رتبه‌ای بدل شده به شبه فاصله‌ای بود، ابتدا برای توصیف نمونه - طبقه‌بندی، تلخیص و نمایش با الگو - از آماره‌های گرایش مرکزی میانگین، میانه، نما، و آماره‌های پراکندگی انحراف معیار و واریانس استفاده شد. آنگاه برای تحلیل فرضیه‌های پژوهش اقدام گردید. با توجه به اینکه شرایط آزمون پارامتری - توزیع نرمال که از طریق نمونه‌گیری تصادفی، برابری واریانس‌ها و پیوسته بودن متغیرها و آزمون کولموگروف - اسمیرنف محقق گردید - مهیا بود، جهت بررسی فرضیه‌های پژوهش بنابر نوع فرضیه از آزمون‌های آماری تحلیل واریانس یک سویه، همبستگی اسپیرمن، همبستگی جزئی و تحلیل واریانس دو سویه استفاده شده است.

یافته‌ها

- **فرضیه اول؛ شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به بعد خانواده، بر اشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد.** جهت بررسی فرضیه فوق از آزمون تحلیل واریانس دو سویه استفاده گردید. که در جدول شماره ۲ مشخص شده و این جدول، جدول آزمون مدل نام دارد که تست‌های بین اثر موضوع را بررسی می‌کند.

۲۰... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال سیزدهم، شماره سوم و چهارم، پاییز و زمستان ۱۳۹۸

جدول شماره ۲: تست‌های بین اثر موضوع

منبع	مجموع مربعات نوع سوم	درجه آزادی	میانگین متوسط	F	سطح معناداری
اصلاح شده	۱۳۰۳۸.۳۴۹	۲۸	۴۶۵.۶۵۵	۴.۱۱۱	۰.۰۰۰
رهگیری	۱۱۸۰۸.۳۵۴	۱	۱۱۸۰۸.۳۵۴	۱۰۴.۲۴۳	۰.۰۰۰
نحوه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۳.۹۷۰	۱	۳.۹۷۰	۰.۰۳۵	۰.۸۵۲
انگیزه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۷۰.۸۴۹	۱	۷۰.۸۴۹	۰.۶۲۵	۰.۴۳۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی	۴۷۳۸۴۱	۳	۱۵۷.۹۴۷	۱.۳۹۴	۰.۲۴۴
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۴۴.۲۴۱	۲	۲۲.۱۲۱	۰.۱۹۵	۰.۸۲۳
بعد خانواده از نظر تعداد نفرت	۱۲۵۹.۶۹۳	۴	۳۱۴.۹۲۳	۲.۷۸۰	۰.۰۲۷
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۶۱۸.۴۲۱	۲	۳۰۹.۲۱۰	۲.۷۳۰	۰.۰۶۷
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * بعد خانواده از نظر تعداد نفرت	۳۴۴۰.۱۴۹	۸	۴۳۰.۰۱۹	۳.۷۹۶	۰.۰۰۰
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * بعد خانواده از نظر تعداد نفرت	۶۵۶.۵۵۳	۳	۲۱۸.۸۵۱	۱.۹۳۲	۰.۱۲۴
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * بعد خانواده از نظر تعداد نفرت	۸۹.۷۷۱	۲	۴۴.۸۸۵	۰.۳۹۶	۰.۶۷۳
خطا	۴۲۰۲۵.۶۴۱	۳۷۱	۱۱۳.۲۷۷		
جمع	۴۶۹۸۶۵۸.۰۰۰	۴۰۰			
اصلاح مجموع	۵۵۰۶۳.۹۹۰	۳۹۹			

۱- میانگین نمرات مقاومت در پذیرش هنجارهای اجتماعی در بعد خانواده از نظر تعداد نفرت تفاوت دارد.

۲- نوع شبکه‌ی اجتماعی مجازی و بعد خانواده از نظر تعداد نفرت همپوشانی وجود دارد و بر روی مقاومت در برابر پذیرش هنجارهای جامعه تأثیرگذار است.

۳- در سایر موارد همپوشانی مشاهده نگردید.

۴- بنابر نتیجه‌ی به دست آمده می‌توان گفت شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به بعد خانواده از نظر تعداد نفرت، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد.

- فرضیه دوم؛ شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به پایگاه اجتماعی خانواده، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد.

۲۱ نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایجاد آشکال مقاومت نوجوانان

جهت بررسی فرضیه فوق از آزمون تحلیل واریانس دو سویه استفاده گردید. جدول آن جدول آزمون مدل نام دارد که تست‌های بین اثر موضوع را بررسی می‌کند.

جدول شماره ۳: تست‌های بین اثر موضوع

منبع	مجموع مربعات نوع سوم	درجه آزادی	میانگین متوسط	F	سطح معناداری
اصلاح شده	۳۷۱۳۵.۱۳۵	۶۳	۵۸۹.۴۴۸	۱۱.۰۴۷	۰.۰۰۰
رهگیری	۱۳۵۴۹.۳۱۳	۱	۱۳۵۴۹.۳۱۳	۲۵۳.۹۲۶	۰.۰۰۰
نحوه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۳۹۳.۰۵۹	۱	۳۹۳.۰۵۹	۷.۳۶۶	۰.۰۰۷
انگیزه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۱۲۰۴.۳۲۵	۱	۱۲۰۴.۳۲۵	۲۲.۵۷۰	۰.۰۰۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی	۳۰۱.۰۲۵	۲	۱۵۰.۵۱۲	۲.۸۲۱	۰.۰۶۱
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۳۱۵۸۸۵۶	۴	۷۸۹.۷۱۴	۱۴.۸۰۰	۰.۰۰۰
تحصیلات مادر	۲۶۵۵.۹۲۸	۵	۵۳۱.۱۸۶	۹.۹۵۵	۰.۰۰۰
تحصیلات پدر	۴۱۹۳.۴۷۹	۵	۸۳۸.۶۹۶	۱۵.۷۱۸	۰.۰۰۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۹۴۴.۳۰۴	۲	۴۷۲.۱۵۲	۸.۸۴۹	۰.۰۰۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * تحصیلات مادر	۱۸۵۵.۴۰۰	۲	۹۲۷.۷۰۰	۱۷.۳۸۶	۰.۰۰۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * تحصیلات پدر	۲۲۲۳.۰۴۹	۲	۱۱۱۱.۵۲۴	۲۰.۸۳۱	۰.۰۰۰
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * تحصیلات مادر	۱۵۵۵.۱۸۸	۵	۳۱۱.۰۳۸	۵.۸۲۹	۰.۰۰۰
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * تحصیلات پدر	۱۷۵۶.۷۲۱	۵	۳۵۱.۳۴۴	۶.۵۸۴	۰.۰۰۰
تحصیلات مادر * تحصیلات پدر	۴۱۱۵.۷۸۰	۷	۵۸۷.۹۶۹	۱۱.۰۱۹	۰.۰۰۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * تحصیلات مادر	۰.۰۰۰	۰	۰	۰	۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * تحصیلات پدر	۲۸۳۸۵۸	۱	۲۸۳۸۵۸	۵.۳۲۰	۰.۰۲۲
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * تحصیلات مادر * تحصیلات پدر	۰.۰۰۰	۰	۰	۰	۰
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * تحصیلات مادر * تحصیلات پدر	۲۹۴.۰۱۵	۱	۲۹۴.۰۱۵	۵.۵۱۰	۰.۰۱۹
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * تحصیلات پدر	۰.۰۰۰	۰	۰	۰	۰
خطا	۱۷۹۲۸.۷۵۵	۳۳۶	۵۳.۳۵۹		
جمع	۴۶۹۸۶۵۸.۰۰	۴۰۰			
اصلاح مجموع	۵۵۰۶۳.۹۹۰	۳۹۹			

- ۱- نمرات میانگین مقاومت در پذیرش هنجارها در نحوه‌ی حضور و انگیزه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی، نوع شبکه‌ی مجازی، میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، تحصیلات مادر و پدر متفاوت است.
 - ۲- نوع شبکه‌ی اجتماعی مجازی با میزان ساعات استفاده از شبکه‌های مجازی، با تحصیلات مادر و با تحصیلات پدر همپوشانی دارد و بر روی میزان مقاومت در برابر پذیرش هنجارها تأثیرگذار است.
 - ۳- میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با تحصیلات مادر و با تحصیلات پدر همپوشانی دارد و بر روی میزان مقاومت در برابر پذیرش هنجارها تأثیرگذار است.
 - ۴- تحصیلات مادر و تحصیلات پدر با هم همپوشانی دارند و بر روی میزان مقاومت در برابر پذیرش هنجارها تأثیرگذار است.
 - ۵- نوع شبکه‌ی اجتماعی مجازی با میزان ساعات استفاده از شبکه‌های مجازی و تحصیلات پدر همپوشانی دارد و بر روی میزان مقاومت در برابر پذیرش هنجارها تأثیرگذار است.
 - ۶- میزان ساعات استفاده از شبکه‌های مجازی با تحصیلات مادر و تحصیلات پدر همپوشانی دارد و بر روی میزان مقاومت در برابر پذیرش هنجارها تأثیرگذار است.
 - ۷- در خصوص نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی با میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تحصیلات مادر، نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی با تحصیلات مادر و تحصیلات پدر و نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی با میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تحصیلات مادر و تحصیلات پدر همپوشانی‌ای مشاهده نگردید.
 - ۸- بنابر نتیجه‌ی به دست آمده از جدول فوق می‌توان گفت که شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به تحصیلات مادر و پدر خانواده، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد. جهت بررسی بخش دیگر این فرضیه نیز از آزمون تحلیل واریانس دو سویه استفاده گردید. که جدول آزمون مدل نام دارد و تست‌های بین اثر موضوع را بررسی می‌کند.
-

نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایجاد آشکال مقاومت نوجوانان..... ۲۳

جدول شماره ۴: تست‌های بین - موضوع اثر

منبع	مجموع مربعات نوع سوم	درجه آزادی	میانگین متوسط	F	سطح معناداری
اصلاح شده	۴۳۰۵۹.۴۸۳	۷۳	۵۸۹.۸۵۶	۱۶.۰۱۸	۰.۰۰۰
رهگیری	۱۵۲۷۵.۵۰۷	۱	۱۵۲۷۵.۵۰۷	۴۱۴.۸۲۹	۰.۰۰۰
نحوه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۳۹۲۹.۳۵۰	۱	۳۹۲۹.۳۵۰	۱۰۶.۷۰۷	۰.۰۰۰
انگیزه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۶۶.۳۵۹	۱	۶۶.۳۵۹	۱.۸۰۲	۰.۱۸۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی	۳۳۴.۴۳۹	۲	۱۶۷.۲۲۰	۴.۵۴۱	۰.۱۱
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۲۳۳۶.۱۵۸	۴	۵۸۴.۰۳۹	۱۵.۸۶۰	۰.۰۰۰
شغل پدر	۴۲۵۳.۰۹۹	۸	۵۳۱.۶۳۷	۱۴.۴۳۷	۰.۰۰۰
شغل مادر	۲۲۳۹.۵۱۹	۶	۳۷۳.۲۵۳	۱۰.۱۳۶	۰.۰۰۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی	۵۹.۱۳۸	۱	۵۹.۱۳۸	۱.۶۰۶	۰.۲۰۶
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * شغل پدر	۵۵.۵۷۵	۳	۱۸.۵۲۵	۰.۵۰۳	۰.۶۸۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * شغل مادر	۳۰.۲۱۸	۱	۳۰.۲۱۸	۰.۸۲۳	۰.۳۶۶
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * شغل پدر	۴۵۶۳.۸۱۰	۷	۶۵۱.۹۷۳	۱۷.۷۰۵	۰.۰۰۰
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * شغل مادر	۶۶۱۹.۰۵۲	۵	۱۳۲۳.۸۱۰	۳۵.۹۵۰	۰.۰۰۰
شغل پدر * شغل مادر	۶۱۰۰.۳۸۵	۷	۸۷۱.۴۸۴	۲۳.۶۶۶	۰.۰۰۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * شغل پدر	۰.۰۰۰	۰	۰	۰	۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * شغل مادر	۰.۰۰۰	۰	۰	۰	۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * شغل پدر * شغل مادر	۰.۰۰۰	۰	۰	۰	۰
میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * شغل پدر * شغل مادر	۱۰۴۰.۷۳۸	۲	۵۲۰.۳۶۹	۱۴.۱۳۱	۰.۰۰۰
نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی * میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی * شغل پدر * شغل مادر	۰.۰۰۰	۰	۰	۰	۰
خطا	۱۲۰۰۴.۵۰۷	۳۲۶	۳۶.۸۲۴		
جمع	۴۶۹۸۶۵۸.۰۰۰	۴۰۰			
اصلاح مجموع	۵۵۰۶۳.۹۹۰	۳۹۹			

نتایج حاصل از جدول شماره ۴ به قرار زیر است:

- ۱- نمرات میانگین مقاومت در پذیرش هنجارها در نحوه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی، نوع شبکه‌ی مجازی، میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، شغل پدر و مادر متفاوت است.
 - ۲- میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با شغل پدر و با شغل مادر همپوشانی دارد و بر روی میزان مقاومت در برابر پذیرش هنجارها تأثیر گذار است.
 - ۳- شغل مادر و شغل پدر با هم همپوشانی دارند و بر روی میزان مقاومت در برابر پذیرش هنجارها تأثیر گذار است.
 - ۴- میزان ساعات استفاده از شبکه‌های مجازی با شغل مادر و شغل پدر همپوشانی دارد و بر روی میزان مقاومت در برابر پذیرش هنجارها تأثیر گذار است.
 - ۵- نوع شبکه‌ی اجتماعی مجازی با میزان ساعات استفاده از شبکه‌های مجازی، با شغل پدر و با شغل مادر همپوشانی معنی‌داری وجود ندارد بنابراین بر روی میزان مقاومت در برابر پذیرش هنجارها تأثیر گذار نیست.
 - ۶- در خصوص نوع شبکه‌ی اجتماعی مجازی با میزان ساعات استفاده از شبکه‌های مجازی و شغل پدر، نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی با میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و شغل مادر، نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی با شغل مادر و شغل پدر و نوع شبکه‌های اجتماعی مجازی با میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و شغل مادر و شغل پدر همپوشانی‌ای مشاهده نگردید.
 - ۷- بنا بر نتیجه‌ی به دست آمده از جدول فوق می‌توان گفت که میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به شغل مادر و پدر خانواده، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد.
- **فرضیه سوم؛ شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به زمینه مذهبی خانواده، بر آشکال مقاومت نوجوانان در برابر هنجارها تأثیر دارد.**

در بررسی این فرضیه از همبستگی جزئی استفاده شد.

بر اساس جدول شماره ۵، بین مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه و نوع حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به زمینه مذهبی خانواده رابطه‌ی معناداری مشاهده نگردید.

در بخش دیگر بررسی این فرضیه از همبستگی جزئی استفاده شد که در جدول شماره ۶ آمده است.

جدول شماره ۵: همبستگی جزئی

متغیر	مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه	نوع حضور شبکه‌های اجتماعی مجازی بنیاد
همبستگی	۱.۰۰۰	۰.۰۲۳
سطح معناداری	۰	۰.۶۵۳
تعداد	۰	۳۹۷
همبستگی	۰.۰۲۳	۱.۰۰۰
سطح معناداری	۰.۶۵۳	۰
تعداد	۳۹۷	۰

مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه
نوع حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی بنیاد

زمینه مذهبی خانواده

جدول شماره ۶، مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه و انگیزه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی

متغیر	مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه	انگیزه حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی بنیاد
همبستگی	۱.۰۰۰	-۰.۰۳۰
سطح معناداری	۰	۰.۵۴۶
تعداد	۰	۳۹۷
همبستگی	-۰.۰۳۰	۱.۰۰۰
سطح معناداری	۰.۵۴۶	۰
تعداد	۳۹۷	۰

مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه
انگیزه حضور شبکه‌های اجتماعی مجازی بنیاد

زمینه مذهبی خانواده

بر اساس جدول شماره ۶، بین مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه و انگیزه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به زمینه مذهبی خانواده رابطه‌ی معناداری مشاهده نگردید.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به یافته‌ها و نتایج به دست آمده در این پژوهش که مؤید آن است؛ شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به بعد خانواده از نظر تعداد نفرات، بر اشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد. همچنین، مقایسه‌ی میانگین مقاومت در پذیرش هنجارهای اجتماعی بر اساس بعد خانواده از نظر تعداد افراد خانواده نشان می‌دهد افرادی که جمعیت خانواده‌شان بیش از ۱۰ نفر است مقاومت بیشتری در پذیرش هنجارها نسبت به سایر افراد نشان می‌دهند. بین مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه و نوع حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی بنیاد و بین مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه و انگیزه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به بعد خانواده از نظر گستردگی و

هسته‌ای بودن خانواده، رابطه‌ی معناداری مشاهده نگردید. شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به تحصیلات مادر و پدر خانواده، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد. تا حدودی شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به وضعیت درآمد، دارایی و پس‌انداز خانواده، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد. میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به شغل مادر و پدر خانواده، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد. بین مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه و نوع حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی و بین مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه و انگیزه‌ی حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به زمینه مذهبی خانواده رابطه‌ی معناداری مشاهده نگردید. می‌توان گفت بر اساس نظریه‌ی "آنومی اجتماعی مرتن" که به فرهنگ‌ها و جوامعی که تأکید زیادی بر ارزش‌ها و اهداف فرهنگی دارند اشاره دارد و این امر که در این جوامع وسیله رسیدن به هدف مشخص نشده است و از این رو، عدم تناسب بین هدف و وسیله، تشکل و یکپارچگی فرهنگی به وجود نیامده و حالتی از "احساس مقاومت" در مقابل هنجار در جامعه حاکم می‌گردد.

بر این اساس، می‌توان عنوان نمود که شبکه‌های اجتماعی، فضایی را فراهم آورده‌اند که نوجوانان و جوانان جامعه‌ی ایرانی در مقابل فشارهای جامعه، در این فضاها رفتارهایی را از خود بروز دهند که در فضای واقعی و خانواده انجام نمی‌دهند.

همچنین، ساختار و پایگاه اجتماعی خانواده نیز می‌تواند زمینه‌ساز بروز این مقاومت‌ها باشد. بنابراین، با توجه به این امر که با افزایش درآمد و سطح تحصیلات و شغل والدین، میزان مقاومت در برابر هنجارها کاهش می‌یابد و "نظریه‌ی مرتن" مبنی بر این که محیطی که فرد در آن قرار گرفته است و عدم هماهنگی در اهداف و وسایل رسیدن به آنها، باعث ایجاد آنومی می‌شود. در این خصوص می‌توان گفت زمانی که والدین تحصیلات پایین‌تری دارند، نمی‌توانند شغل مناسبی داشته باشند و از این رو درآمد پایین‌تری دارند و نوجوانان نیازهایی دارند که گاه تأمین نمی‌شود و همچنین آنها خود را با دیگر همسالانشان از نظر موقعیت خانوادگی و اجتماعی مقایسه می‌کنند و شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز این امکان را فراهم آورده تا آنها بیشتر به این مقایسه بپردازند، زیرا در این محیط، بدون توجه به موقعیت جغرافیایی زندگی و حتی اجتماعی می‌توانند با افراد و همسالان خود در ارتباط باشند و به مقایسه‌ی زندگی خود با آنها بپردازند و زمانیکه متوجه این

موضوع می‌شوند که برای رسیدن به اهداف خود، امکانات و موقعیت‌هایی را کم دارند، اقدام به هنجارشکنی و گاه مقاومت در مقابل هنجارهای جامعه و خانواده می‌کنند. مقاومت‌هایی که آنها از خود نشان می‌دهند بیشتر در راستای مخالفت در برابر نوع پوشش، مو، رفت و آمد با دوستان، و می‌باشد که گاه منجر به بروز رفتارهای انحرافی می‌شود. در واقع، نوجوانان با مقاومت در مقابل هنجارها می‌خواهند خودشان را نشان داده و یا حتی گاهی این رفتار، بیان اعتراضی است به معیارهای هنجارین تحمیل شده.

در واقع، برخی از نظریه‌های جامعه‌شناسی انحراف، نظیر "بوم‌شناختی" و نظریه‌ی "فشار" مرتن با استناد به آمارهای رسمی انحرافات اجتماعی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده را از متغیرهای مربوط به بزهکاری دانسته‌اند. صاحب‌نظرانی چون مرتن (۱۹۵۵)، کوهن (۱۹۵۵)، کلوواردو اوهلین (۱۹۶۰)، و میلر (۱۹۷۵) در خصوص این نظریه‌ها بر این باورند که احساس محرومیت جوانان در خانواده‌هایی با پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایین، نبود شرایط مناسب زندگی و ارضای نامناسب نیازهای نوجوانان، آنان را به سمت رفتار بزهکارانه سوق می‌دهد. این نظریه‌ها، موقعیت شغلی، سطح تحصیلاتی و درآمد والدین را به عنوان شاخص‌های عمده‌ی پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده در نظر گرفته و تأثیر این شاخص‌ها را بر رفتار بزهکارانه نوجوانان نشان داده‌اند (احمدی، ۱۳۸۴: ۱۳۶). به طور کلی می‌توان گفت نوجوانانی که از پایگاه اجتماعی - اقتصادی پایینی برخوردارند، در مقایسه با دانش‌آموزان پایگاه اجتماعی - اقتصادی متوسط و بالا از فرصت‌های مشروع کمتر برای رسیدن به اهداف خود برخوردارند و لذا در رقابت با نوجوانان طبقه‌ی متوسط به بالا، دچار نوعی حرمان و نارضایتی می‌شوند و بنابراین آمادگی بیشتری برای شرکت در فعالیت‌های هنجارشکنانه پیدا می‌نمایند. از طرف دیگر، ناتوانی در تهیه‌ی برخی وسایل مورد نیاز نوجوانان و جوانان، ممکن است تنش‌ها و درگیری‌هایی را در خانواده به وجود آورد که سطح تعلق و دلبستگی خانوادگی را کاهش دهد و آنها را به سوی هنجارشکنی سوق دهد. به علاوه، پایین بودن سطح تحصیلات والدین، محیط پرورشی و آموزشی مناسبی در خانواده برای رشد فکری و عاطفی نوجوانان فراهم نمی‌آورد. لذا بی‌سوادی و پایین بودن سطح تحصیلات والدین یکی از عوامل مقاومت در برابر هنجارها در نوجوانان است. بنابر نتیجه‌ی به دست آمده در این پژوهش، شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به تحصیلات مادر و پدر خانواده، بر آشکال

مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد. همچنین، تا حدودی شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به وضعیت درآمدی، دارایی و پس‌انداز خانواده، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد. و در نهایت، میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به شغل مادر و پدر خانواده، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر داشته است. از این رو، می‌توان گفت شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به پایگاه اجتماعی خانواده بر آشکال مقاومت نوجوانان تأثیر دارد. بنابر نظریه‌های مطرح شده‌ی مرتن، می‌توان به تبیین این نتیجه پرداخت که شرایط فرهنگی و پایگاه اجتماعی خانواده بر هنجارپذیری یا هنجارگریزی افراد تأثیرگذار است و این امر با وجود شبکه‌های مجازی، تقویت می‌شود.

نتایج نشان داد، شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به بعد خانواده از نظر تعداد نفرات، بر آشکال مقاومت در برابر هنجارها تأثیر دارد که بر اساس نظریه‌ی دورکیم می‌توان به این صورت استدلال نمود که جامعه‌ی سنتی و جامعه‌ی مدرن به دلیل تثبیت ارزش‌ها و هنجارها و قواعد ارزشی - اخلاقی کمتر دچار نابسامانی و تنش می‌شوند و حال آنکه جامعه‌ی در حال گذار از سنتی به مدرن، به دلیل تضعیف هنجارهای سنتی و قواعد اخلاقی ارزشی پیشین و عدم استقرار و تثبیت هنجارهای مدرن دچار یک وضعیت نابسامان و آنومیک می‌شود. دورکیم پیدایش آشکال آسیب‌شناسانه را نتیجه‌ی پیامد تقسیم کار می‌داند. طبق نظر دورکیم، در چنین اوضاعی، کارکردهای ویژه‌ی تقسیم کار، به طور کلی تداوم و تقابل مؤثر بر یکدیگر ندارند. در نتیجه، درک نظام اجتماعی، قوانین مشترک و مهم این قوانین از سوی فرد با مشکل مواجه می‌شود. در چنین حالتی، کارکردهای نهادها در یک بخش از تقسیم کار نمی‌تواند با اعمال و انتظارات مردم در بخش‌های دیگر هماهنگ باشد (توسلی، ۱۳۸۲: ۳۷). تفکیک اجتماعی به همراه خود تخصصی شدن و گروه‌بندی‌های مختلف را به وجود می‌آورد. با پدید آمدن گروه‌بندی‌های مختلف، به همان میزان نیز خرده فرهنگ‌های مختلف و متنوع به وجود می‌آیند و جوامع در حال توسعه چون تفکیک اجتماعی را عمدتاً در اثر وابستگی تجربه نموده‌اند، اغلب به نحوی دچار مشکل مزمن انسجام اجتماعی هستند (چلبی، ۱۳۷۵: ۱۳۸).

هنجارهای اجتماعی به دلیل تقسیم کار پیچیده و گسترده بودن محیط زندگی و اشتغال پدر و مادر در بیرون از خانه و نبود نظارت بر نوجوانان در خانه و مخصوصاً در فضاهای مجازی، دستخوش

اتفاقاتی نظیر مقاومت نوجوان در مقابل آنها می‌شود. در چنین جامعه‌ای، بسیاری از ارزش‌ها و هنجارهای سنتی جامعه، کارایی خود را از دست داده‌اند و هنجارها و رفتارهای جدیدی شکل گرفته‌اند که گاهاً مورد پذیرش خانواده و جامعه نیستند، ولی از نظر نوجوان، مناسب است و از این رو در غالب مواقع دیده می‌شود که نوجوان در مقابل هنجارهای جامعه‌ی سنتی مقاومت نشان می‌دهد. فضای مجازی نیز عاملی است که بر این امر فشار و تأکید دارد، مخصوصاً این مقاومت‌ها در بین خانواده‌های سنتی و مذهبی گاهاً بیشتر دیده می‌شود. در واقع، جایگزینی ارزش‌ها و هنجارهای جدید و عدم همخوانی آنها با هنجارهای سنتی و مذهبی، منجر به سردرگمی و آشفتگی نوجوانان شده و در این حالت نه بر مبنای هنجارهای جامعه، بلکه به دلیل سست شدن و ضعیف شدن یا در تضاد قرار گرفتن آن هنجارها بر مبنای سلايق خود عمل می‌کنند. همچنین، در این جامعه به دلیل ضعف وجدان جمعی، جامعه بر اساس هنجارهای اجتماعی و دینی، از طریق خانواده و مدرسه بر رفتارهای افراد کنترل و نظارتی نداشته و یا از حداقل نظارت برخوردار است. در نتیجه افراد در چنین جامعه‌ای به حال خود رها شده و به گروه‌هایی از همسالان می‌پیوندند که هنجارهایی را بر مبنای کار خود قرار می‌دهند که مورد پذیرش جامعه نبوده و باعث می‌شود افراد در مقابل هنجارهای اجتماعی جامعه از خود مقاومت نشان دهند.

دورکیم در "آنومی و بی‌هنجاری" به رابطه‌ی بین انحراف و تضعیف هنجارها اشاره دارد و به اعتقاد وی این انحراف نوعی عکس‌العمل مردم جامعه در حال انتقال از مرحله‌ی سنتی به مدرن است. او معتقد است که در شرایط اجتماعی مستحکم و پایدار، آرزوها از طریق هنجارها تمديد می‌شوند و با ناهنجاری‌ها و به تبع آن از بین رفتن آرزوها، آنومی یا یک وضعیت غیرقابل تمديد آرزوها ایجاد می‌شود که دست نیافتنی می‌شوند، پس یک وضعیت نارضایتی اجتماعی دائمی ایجاد می‌شود که خود را به شکل‌های مختلف نشان می‌دهد (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۳۱). بنابراین، دورکیم افزایش سطح توجهات و آرزوها و خواسته‌ها را عامل دیگری در بروز انحرافات اجتماعی می‌داند که در مورد جوانان هم تحقق پیدا می‌کند و در خصوص نتایج حاصل از این پژوهش نیز کاربرد دارد. همچنین، دورکیم به دین هم اشاره دارد. علیرغم تأکیدش بر جامعه، او بر اعمال نظارت درونی نقش ویژه‌ای قائل است. به نظر او، دین یک پدیده‌ی سراسر جمعی و باعث انسجام

اجتماعی می‌شود و یک الزام اخلاقی ایجاد می‌کند. پس، هرچه این نظارت درونی (مذهب) کمتر شود، احتمال بروز رفتار انحرافی بیشتر می‌شود.

طبق تئوری هیرشی میزان باور افراد به هنجارهای اجتماعی و رعایت قوانین متفاوت است. هرچه این اعتقاد در فرد ضعیف‌تر باشد بیشتر احتمال دارد که هنجارشکنی کند. بنابراین انحراف به علت فقدان اعتقاد و پایبندی به اعتبار هنجارها و قانون‌ها واقع می‌شود. فردی که خود را تحت تأثیر اعتقادات معمول در جامعه نبیند، هیچ وظیفه اخلاقی برای هم‌نوا بودن و رعایت قوانین در نظر نمی‌گیرد. هیرشی بر این باور است که گوناگونی میزان اعتقاد به هنجارها و قوانین را می‌توان از نظر تجربی سنجید. به همین دلیل انحراف از نظر او زیر تأثیر اعتقادات بر خلاف اخلاق معمول در جامعه واقع می‌شود. او بر این باور است هرچه افراد کمتر اعتقاد داشته باشند که باید از هنجارهای و قوانین پیروی کنند بیشتر احتمال دارد که منحرف شوند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت بر مبنای این نظریه هرچه افراد کمتر معتقد، وابسته و پایبند باشند احتمال کجرفتاری آنها بیشتر است. با توجه به نظریه هیرشی می‌توان اعتقادات مذهبی و پایبندی به آن را مانعی برای رفتار انحرافی دانست. در این پژوهش نیز ثابت شد که نوجوانان هنجارشکن از اعتقادات و پایبندی دینی کمتری برخوردارند، که این می‌تواند یکی از دلایل هنجارشکنی آنها باشد. البته در این پژوهش، بین مقاومت در پذیرش هنجارهای جامعه و نوع و انگیزه حضور در شبکه‌های اجتماعی مجازی با توجه به زمینه مذهبی خانواده رابطه‌ی معناداری مشاهده نگردید. اما نمی‌توان از این امر گذشت که شبکه‌های اجتماعی مجازی بر نگرش مذهبی افراد بی‌تأثیر باشند و بر مقاومت نوجوانان در مقابل هنجارها تأثیرگذار نباشند. این امر می‌تواند فقط در این پژوهش رخ داده باشد.

در رابطه با منابع و پیشینه تجربی تحقیق می‌توان گفت هیچ منبعی با عنوان دقیق این پژوهش، که به شکل دقیق و همه‌جانبه به بررسی رابطه شبکه‌های اجتماعی مجازی و مقاومت فرزندان در برابر هنجارهای خانواده پرداخته باشد، وجود نداشت. اما، پژوهش‌های نسبتاً مشابهی وجود داشت که نشان می‌دهند شبکه‌های اجتماعی مجازی بنیاد قادر هستند بر مقاومت و هنجارگریزی نوجوانان تأثیرگذار باشند. از جمله‌ی این پژوهش‌ها می‌توان به پژوهش‌های برایان ویلسون (۲۰۰۶)، دن بوید (۲۰۰۷)، اسکار اچ. گاندی جر (۲۰۱۴)، سنیت پروایت (۲۰۱۲)، احمدنیا (۱۳۹۲)، کفاشی (۱۳۸۹) و ابوالقاسمی، نوروزی و طالب زاده نوبریان (۱۳۹۲) اشاره نمود که به این نتایج دست یافتند که

نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایجاد آشکال مقاومت نوجوانان..... ۳۱

فضاهای مجازی محیطی را فراهم می‌آورند تا فرد در مقابل هنجارها از خود مقاومت نشان دهد. البته دانه بوید و آلیس مارویک (۲۰۱۱) و بوستانی (۱۳۹۲) در پژوهش خود عنوان نمودند گاه‌ا این متفاوت رفتار کردن افراد در این فضاها جنبه‌ی مقاومت ندارد و فرد صرفاً تمایل به نشان دادن و ابراز خود به گونه‌ای متفاوت از خود اجتماعی‌اش دارد.

از این رو، اتخاذ استراتژی «مقاومت» از طرف نوجوانان در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی در برابر هنجارهای جامعه و خانواده، دربردارنده مفهوم استفاده از مکان‌های عمومی است. شبکه‌های اجتماعی بستر وسیعی از مکان‌های عمومی را برای این نسل فراهم نموده و این نسل نیازهایش را در این فضا، بیان و نیز برطرف می‌کنند. تا جایی که از تاریخ شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی تاکنون؛ این نسل بیشتر توان رفتارهای مقاومت‌گونه خود را در همین فضا به کار گرفته است. گویی در این مکان، قدرت، کارکرد مدنظر را نداشته و نوجوانان و جوانان کمتر زیرنظر نگاه‌های سلسله‌مراتبی و نظارت قرار دارند. ضمن آنکه همین فضا بستر قدرتمندی از اعمال «قدرت» توسط این نسل برای بازنمایی از خود را فراهم نموده است. براین اساس؛ همانطور که در این پژوهش مشخص شد بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و مقاومت در برابر هنجارها رابطه وجود دارد، پیشنهاد می‌شود تا به شناخت کنش و واکنش نوجوانان در فضای شبکه‌های اجتماعی، فضایی که به مهمترین حوزه‌ی گفتگمانی بدل شده است بسیار پرداخته شود. چرا که سیاست‌گذاری در عصر ارتباطات منوط به شناسایی رسانه‌ها با مختصات جامعه اطلاعاتی و کنشگری کاربران در این فضا امکانپذیر خواهد بود.

با توجه به اینکه در این پژوهش مشخص شد بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و مقاومت در برابر هنجارها رابطه وجود دارد، بنابراین پیشنهاد می‌شود تا به شناخت کنش و واکنش نوجوانان در فضای شبکه‌های اجتماعی، فضایی که به مهمترین حوزه‌ی گفتگمانی بدل شده بسیار پرداخته شود. این موضوع از آن جهت حائز اهمیت است که بیان شود مطابق با اندیشه‌ی دکتر باقر ساروخانی، از آنجایی که در جهان امروز، رسانه‌ها در جای جای جامعه جدید جای یافته‌اند شناخت آسیبها، مزایا، و به طور کلی ویژگیهای جامعه جدید، بدون شناسایی رسانه‌ها ممکن نیست. و اصولاً هرگونه سیاست‌گذاری بی‌توجه به فضای رسانه‌های نوین به ویژه شبکه‌های اجتماعی، کاری عبث خواهد بود.

پیشنهاد می‌شود مسوولان امر با تحلیل گفتمان صورت گرفته در بستر شبکه‌های اجتماعی، اقدام به شناسایی مطالبات اجتماعی- اقتصادی- حقوقی و ... مردم جامعه به ویژه نسل جدید نمایند تا در موقع مناسب و کارآمد در صدد برنامه‌ریزی برای رفع نیازهای به وجود آمده نمایند.

پیشنهاد می‌گردد به فضای مجازی و به ویژه شبکه‌های اجتماعی به عنوان آسانترین و در دسترس‌ترین فضا برای شناسایی مطالبات نگاه شود. فضایی ارزشمند برای شناسایی مطالبات قبل از آنکه این مطالبات به سطح جامعه برسد.

شایسته است مسئولان امر از استعداد ساختاری شبکه‌های اجتماعی در جهت فراهم کردن زمینه‌های مشارکت اجتماعی نسل جدید در جامعه بهره‌گیرند. به ویژه ایجاد زمینه‌های گفتگویی برای کم کردن شکاف بین نسلی.

از آنجایی که محتوای کلی این پژوهش، شناخت "مقاومت در برابر قدرت در بستر شبکه‌های اجتماعی اینترنتی" می‌باشد پیشنهاد می‌گردد "ساختارهای انتظامی" هرگونه برنامه‌ریزی اجتماعی برای نسل جدید را با رویکرد شناخت کنش جوانان و نوجوانان در فضای مجازی رقم بزنند. چرا که در راستای نظم اجتماعی، تأثیر منفی شبکه‌های مجازی بر هویت افراد این امر را نشان داد که نوجوانان و جوانان ما مستعد پذیرش باورهای غلط مطرح شده در این فضاها هستند. بنابراین، باید به این امر به عنوان یک زنگ خطر و هشدار نگاه کرد و راهکارهای مدیریتی این امر را در جهتی پیش برد تا نوجوانان و جوانان جامعه در جهت درست قدم بردارند تا از هویت خود دور نشوند.

منابع

ابولقاسمی، محمود، نوروزی، عباسعلی، طالب زاده نوبریان، محسن (۱۳۹۲). تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده: از منظر هویت دینی و ملی، مطالعات ملی. شماره ۵۵، ص ۳-۲۴.

احمدنیا، شیرین (۱۳۹۲). بررسی جامعه‌شناختی تأثیرات شبکه‌های اجتماعی مجازی بر مناسبات خانوادگی، مجموعه مقالات همایش تخصصی شبکه‌های اجتماعی، پژوهشکده فناوری اطلاعات و ارتباطات جهاد دانشگاهی، صص ۱۸۱-۱۹۰.

احمدی، حبیب (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی انحرافات تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).

استوری، جان (۱۳۸۹). مطالعات فرهنگی درباره فرهنگ عامه، حسین پاینده، تهران: انتشارات آگاه.
بخشی، مهدیه، تربتی، سروناز (۱۳۹۸). بررسی تأثیر کنش گفتاری بر تجربه ارتباطی در میان کاربران اینستاگرام، مطالعات رسانه‌ای، سال چهاردهم، پاییز، صص ۸۳-۹۹.

- بشیر، حسن و افراسیابی، محمدصادق (۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان: مطالعه موردی (بزرگ ترین جامعه مجازی ایرانیان)، فصلنامه‌ی تحقیقات فرهنگی ایران. ۵ (۱۷).
- تاجیک، محمدرضا، خداخواه آذر، سمیه (۱۳۹۵). رسانه‌های اجتماعی مجازی و عرصه سیاست در ایران، فصلنامه سیاست، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۶، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۵، ۵۷۲-۵۵۳.
- تقی پور، فائزه، خلجی، سپهر، معینی، آسیه (۱۳۹۷). بازنمایی ابعاد هویت فرهنگی در مجموعه انیمیشن باب اسفنجی، فصلنامه رسانه‌های دیداری و شنیداری، دوره ۱۲، شماره ۲۸، صص ۱۲۱-۱۵۰.
- توسلی، غلام عباس (۱۳۸۲). مشارکت اجتماعی در شرایط آنومیک، تهران، نشر دانشگاه تهران.
- جنادله، علی، رهنما، مریم (۱۳۹۷) بازنمایی آسیب شناسانه رسانه های نوین در مطالعات خانواده، فصلنامه مطالعات رسانه های نوین، سال چهارم، شماره ۱۶، صص ۱-۴۰
- چراتی، عیسی، هاشمیان فر، سیدعلی (۱۳۹۵). تبیین تأثیر عوامل اجتماعی مؤثر بر تفاوت ارزشی در جوانان (با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری). پژوهش‌های جامعه‌شناختی. سال دهم، شماره چهارم، زمستان ۹۵، صص ۷-۲۴.
- چراتی، عیسی، هاشمیان فر، سیدعلی (۱۳۹۵). تبیین تأثیر عوامل اجتماعی مؤثر بر تفاوت ارزشی در جوانان (با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری). پژوهش‌های جامعه‌شناختی. سال دهم، شماره چهارم، زمستان ۹۵، صص ۷-۲۴.
- چلبی، مسعود، (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی نظم، تهران، نشر نی.
- خانیک، هادی. (۱۳۸۳). تحولات نوین اجتماعی و سیاست‌گذاری فرهنگی در دانشگاه، دایره‌المعارف آموزش عالی، چاپ اول، جلد اول، تهران: بنیاد دانشنامه فارسی.
- خانیک، هادی، الوندی، پدram. (۱۳۹۰). روزنامه‌نگاری شهروندی؛ رسانه‌ای در شبکه‌های اجتماعی، فصلنامه جامعه فرهنگ و رسانه، شماره ۱، صص ۱-۲۶.
- دژیانی، علی (۱۳۹۴). آسیب‌های نوپدید، شبکه‌های اجتماعی مجازی و خانواده‌ی ایرانی، دومین کنگره بین‌المللی تفکر و پژوهش دینی، اردبیل، اداره کل تبلیغات اسلامی استان اردبیل، کانون فرهنگی تبلیغی مناجات اردبیل.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸). آنومی یا آشفتگی اجتماعی، تهران: انتشارات سروش.
- ساروخانی، باقر، توسلی، غلامعباس (۱۳۸۸). تأثیر فضاهاى مجازی بر کنش اجتماعی جوانان دانشجوی دختر با تأکید بر اینترنت. پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال دوم، شماره اول، بهار ۸۷
- سلیمی، علی و داوری، محمد، (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی کجروی، تهران، انتشارات پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
- سلیمی، علی، داوری، محمد (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی کجروی، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ضیایی پرور، حمیده و عقیلی، سیدوحید، (۱۳۸۸). بررسی نفوذ شبکه‌های اجتماعی مجازی در میان کاربران ایرانی، فصلنامه رسانه، سال بیستم، شماره ۴، شماره پیاپی ۸۰
- فتحی، سروش، ایمانی، مریم (۱۳۹۵). سبک زندگی. پوشش زنان (مطالعه موردی: دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران). پژوهش‌های جامعه‌شناختی. سال دهم، شماره چهارم، زمستان ۹۵، صص

۳۴.... پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال سیزدهم، شماره سوم و چهارم، پاییز و زمستان ۱۳۹۸

- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). پایان هزاره. ترجمه علیقلیان و خاکباز. تهران: طرح نو.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۶). عصر اطلاعات: اقتصاد، و فرهنگ، ظهور جامعه شبکه‌ای، ترجمه احد عقیلیان، افشین خاکباز، جلد ۱ تهران: طرح نو.
- کفاشی، مجید (۱۳۸۹). مدلسازی معادلات ساختاری تأثیر اینترنت بر ارزش‌های خانواده. پژوهش‌نامه علوم اجتماعی. سال چهارم، شماره ۳، ص ۱۳۵-۱۵۴.
- کونن، بروس (۱۳۸۳). مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه و اقتباس غلامعباس توسلی، رضا فاضل، تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت).
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی انحرافات، تهران: انتشارات طهوری.
- مخدومی، هادی، مرتضی پرویزن و صابر قویمی (۱۳۹۲). شبکه‌های اجتماعی و تأثیر آن بر هویت فرهنگی کاربران این شبکه، پژوهشکده فناوری اطلاعات و ارتباطات جهاد دانشگاهی، مجموعه مقالات همایش تخصصی شبکه‌های اجتماعی، صص ۳۶۳-۳۸۰.
- میرزایی، خلیل (۱۳۹۴). پژوهش، پژوهشگری و پژوهش‌نامه‌نویسی، جلد اول، تهران: نشر جامعه‌شناسان

منابع انگلیسی

- Anderson, Monica; Smith, Aaron (۲۰۱۸). "Teens' Social Media Habits and Experiences" Pew Research Center, November ۲۰۱۸
- Boyd, Danah (۲۰۰۷). "Why Youth Heart Social Network Sites: The Role of Networked Publics in Teenage Social Life". *The Berkman Center for Internet & Society at Harvard University*, Research Publication No. ۲۰۰۷-۱۶ December ۲۰۰۷: ۱۲۸-۱۴۲.
- Boyd, danah ; Marwick, Alice (۲۰۱۱). "Social Privacy in Networked Publics: Teens' Attitudes, Practices, and Strategies", *Work in Progress Paper for discussion at the Privacy Law Scholars Conference on June ۲, ۲۰۱۱ in Berkeley, CA.* Feedback wanted.
- Oscar H. Gandy Jr (۲۰۱۴). "Exploring Identity and Identification in Cyberspace", (*Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy*) ۱۴ Notre Dame J.L. Ethics & Pub. Pol'y ۱۰۸۵-۲۰۰۰.
- Pruitt, Cenate (۲۰۱۲). "Not Just A "Place for Friends": Teenagers, Social Networks, and Identity Vulnerability", *Dissertation, Georgia State University*, ۲۰۱۲.
- Wilson, Brian (۲۰۰۶). "Ethnography, the Internet, and Youth Culture: Strategies for Examining Social Resistance and "Online Offline" Relationships". *CANADIAN JOURNAL OF EDUCATION* ۲۹ ۱ (۲۰۰۶): ۳۰۷-۳۲۸.